

DZIAŁ INWENTARYZACJI I GROMADZENIA ZBIORÓW MUZEALNYCH OŚRODKA KULTURY LEŚNEJ W GOŁUCHOWIE W 2021 ROKU

Jerzy Adamczewski

Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie

Pamiętając o obowiązkach nakładanych przez prawodawcę na instytucje muzealne, należy szczególnie podkreślić znaczenie podstawowej triady, którą stanowią: 1) gromadzenie (w połączeniu z konserwacją) zbiorów, 2) naukowe opracowanie i 3) upowszechnianie. Gromadzenie obiektów, które tworzyć będą zbiory muzealne, to czynność niezmiernie ważna. Co do tego nie ma żadnych wątpliwości, czy to w kontekście naszej dyscypliny, czy też szeroko rozumianej humanistyki. Materialne artefakty w połączeniu z niematerialnym dziedzictwem stanowią dowód trwania naszej tradycji i pamiątkę dziejów leśnictwa. Szeroko rozumiane zbiory muzealne są nawet ważniejsze niż te niematerialne. Co można zrobić z tradycją, nie mając fizycznych świadectw, dowiemy się, czytając orwellowski Rok 1984.

Dział Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów Muzealnych konsekwentnie sprawuje opiekę nad całością zbiorów Ośrodka Kultury Leśnej w Gołuchowie, prowadzi inwentarze, proces elektronicznej ewidencji i digitalizacji oraz zajmuje się procedurami związanymi z wypożyczaniem. To tutaj można uzyskać informacje na temat posiadanych obiektów, a także zlecić kwerendę.

GROMADZENIE ZBIORÓW

W ciągu 2021 roku zebrano 9859 eksponatów, które następnie wpisano do Księgi Wpływu Muzealiów pod 319 pozycjami inwentarzowymi (numery od 4412 do 4730). Rozbieżność między liczbami eksponatów a pozycjami inwentarzowymi wynika z faktu, że jednostka zapisu inwentarzowego raz odpowiada jednemu obiektowi, innym razem obejmuje ich kilka, kilkanaście, a nawet kilkadziesiąt.

Tabela 1. Struktura nabytków w 2021 roku
Table 1. Structure of the acquisitions in 2021

	Sztuka	Etnografia	Historia	Technika	Przyroda	Depozyt	Ogółem
Zakup	24	9	31	19	8		91
Dary – instytucje			23	1			24
Dary – osoby prywatne	2687	7	2	8		7041	9745
Razem	2711	16	56	28	8	7041	9860

W 2021 r. z dwóch źródeł pochodziły kilkutyśne akcesje. W ramach umowy zawartej na czas nieokreślony z Jerzym i Henryką Gnerowiczami OKL został depozytariuszem 7041 obiektów (podzielonych na 46 grup tematycznych) związanych z szeroko rozumianym pszczelarstwem. Celem przyjęcia tego bogatego depozytu jest urządzenie w Ośrodku stałej ekspozycji muzealno-edukacyjnej z zakresu pszczelarstwa, obejmującej zagadnienia historii, tradycji i kultury pszczelarskiej oraz ekologicznej roli i znaczenia pszczół w przyrodzie i gospodarce żywnościowej.

Jerzy Gnerowicz jest leśnikiem z wykształcenia, a pszczelarzem z zamiłowania, które jednak nie od razu się pojawiło. Pierwsze ule postawił na działce w Skalmierzycach pod Kaliszem. Z czasem pasieka rozrosła się do 120 uli. W międzyczasie ukończył kurs pszczelarski z tytułem mistrza w tym zawodzie. Przez kilka lat, na przełomie ósmej i dziewiątej dekady XX w., był przewodniczącym Wojewódzkiego Związku Pszczelarzy w Kaliszu i w 1988 roku organizował w Ostrowie Wielkopolskim Krajowe Święto Pszczelarzy. Początki jego kolekcji sięgają 1984 roku, kiedy to, w trakcie święta pszczelarzy w Suwałkach, kupił pamiątkową kartę pocztową z datownikiem „III Ogólnopolskie Dni Pszczelarza w Suwałkach”.

Z kolei Bogusław Brzostowski, niegdysiejszy członek Rady Naukowej OKL, przekazał do zbiorów muzealnych kolekcję 2685 znaczków pocztowych pochodzących ze 150 państw. W tym roku wpisano cały zespół do inwentarza zbiorów muzealnych. Kolekcja ta jest uzupełnieniem przekazanego wcześniej zestawu liczącego prawie 1100 znaczków.

Bez wątpienia trzeba również podkreślić wartość niebywałego przekazu z Nadleśnictwa Karnieszewice (RDLP w Szczecinku).

Podczas prac odnowieniowych prowadzonych w lesie na terenie Nadleśnictwa, w powiecie koszalińskim, znaleziono zupełnym przypadkiem i wykopano z ziemi piętnastolitrową, szczelnie zamkniętą kankę na mleko. Wewnątrz znajdowały się:

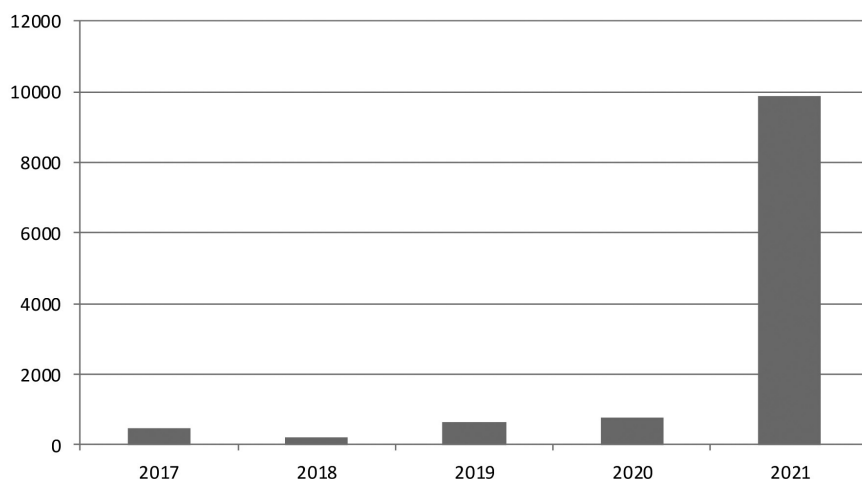
1. niemiecki mundur leśniczego rewirowego lasów państwowych – kurtka mundurowa wz. 1942 z dystynkcjami i spodnie;
2. czapka polowa (prawdopodobnie wz. 1943) z godłem państwowym III Rzeszy;
3. raportówka skórzana (a w niej: gumka, cyrkiel, kredka żółta, dwa ołówki);
4. książeczka *Mein Eigentum* (pol. *Moja własność*) – katalog inwentarzowy zapasów w sytuacjach awaryjnych Gerharda Alfreda Liedtkego (wewnątrz jego fotografia legitymacyjna);
5. roczna licencja na polowanie leśniczego rewirowego G. Liedtkego, ważna od 4 kwietnia 1944 do 31 marca 1945 r.;
6. mapa gospodarcza leśnictwa Milchbude (pol. Mleczkowo), stan na 1 września 1931 (lub 1937 – nieczytelne) roku, na mapie miejscowości: Wittinner (pol. Wityny), Wittewal (pol. Oracze), Milchbude i Stradaunen (pol. Straduny);
7. fragment wojskowej mapy okolic Sępólna Krajeńskiego;
8. kabura skórzana do broni krótkiej palnej;
9. emaliowana odznaka NSDAP;
10. akt nadania podporucznikowi Liedtkemu Krzyża Żelaznego II klasy, 22 lipca 1941 r.;
11. akt nadania podporucznikowi Liedtkemu Czarnej Odznaki za Odniesione Rany (ranny 20 lipca 1941 r.), 18 sierpnia 1941 r.;
12. książeczka wojskowa Liedtkego, wystawiona 13 sierpnia 1937 r.;
13. karta amunicji myśliwskiej „1943/44 Nr A102848 Gerhard Liedtke”;
14. rękopis pisanego ołówkiem listu, 23 lipca 1941 r.;
15. zestaw pięciu dokumentów:
 - ulotka informacyjna Naczelnego Dowództwa Wehrmachtu dla żołnierzy, którzy mają zostać zwolnieni od 24 lipca 1940 roku [Format DIN A 5, 8 str.];
 - ulotka informacyjna w sprawie wysokości świadczeń emerytalnych i rentowych dla żołnierzy niezawodowych Wehrmachtu [RAM. I a 6295 / 43 II. Ang.];
 - dokument wystawiony dla Liedtkego przez dowódcę kompanii Deutsche Volkssturm, dotyczący jego zameldowania się w dowództwie DV i dalszej podróży do Państwowego Urzędu Leśnego w Szczecinie, Lębork, 8 lutego 1945 r.;
 - powiadomienie Biura Opieki Społecznej i Zaopatrzenia Wehrmachtu dla byłego podporucznika G. Liedtkego, Allenstein (pol. Olsztyn), 19 października 1942 r.;
 - kompilacja *Najważniejsze przepisy dotyczące opieki medycznej...* (WFVG);

- świadectwo urodzenia Sybille Regine Liedtke, córki Christel Liedtke z domu Engelmann i G. Liedtkego, z 15 września 1944 r., nr 1139/1944, oraz karta emerytalna nr 029013.

W trakcie wstępnych badań okazało się, że przedmioty te należały do Niemca Gerharda Liedtkego, który urodził się 8 marca 1915 r. w wielkopolskich Szamotułach. W latach 30. XX w. ukończył szkołę leśną i pracował w leśnictwie Milchbude (okolice Ełku) jako leśniczy rewirowy. Kurtka od munduru oraz patki z dystynkcjami wskazują, że był pracownikiem lasów państwowych. Zachowana mapa gospodarcza leśnictwa i adnotacje w dokumentach dają nam całkowitą pewność, na jakim obszarze pracował zawodowo Liedtke. W czasie wojny zmobilizowany, został żołnierzem Wehrmachtu w stopniu podporucznika. Kanka na mleko z całą zawartością została zakopana prawdopodobnie w pierwszym kwartale 1945 r.

Wykres 1. Nowe eksponaty w latach 2017–2021

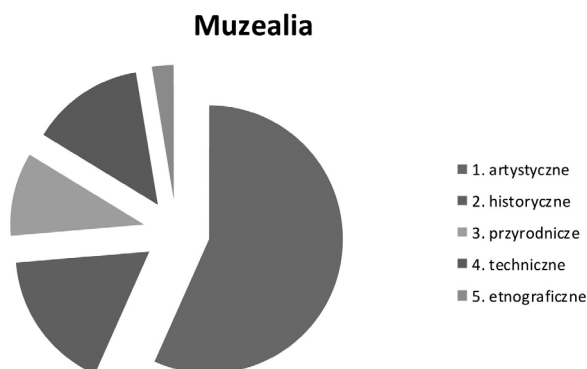
Chart. 1. New exhibits in 2017–2021

Na koniec 2021 r. w zbiorach, nie licząc depozytów, znajdowały się w sumie 13 194 eksponaty, w tym:

- artystyczne – 7479,
- etnograficzne – 347,
- historyczne – 2242,
- techniczne – 1802,
- przyrodnicze – 1324.

Wykres 2. Struktura zbiorów
Chart 2. Structure of exhibits

Podkreślić trzeba, że Muzeum Leśnictwa zawsze otrzymywało dużo darów i często są one bardzo cenne. Jednak nawet najwspanialsze i najliczniejsze – nie zastąpią logicznej, konsekwentnej polityki gromadzenia. Ta ostatnia jest procesem planowego tworzenia zbiorów muzealnych, zgodnych z typem muzeum i kierunkami specjalizacji określającymi dziedziny, z których powinny pochodzić eksponaty. Ostatnie potężne akcesje fantastycznie wpisują się w wytyczone ramy. Najważniejsze jest to, żeby otrzymywane dary i przekazy – bardzo cenione źródła wpływu – nie stanowiły intencjonalnej polityki gromadzenia obiektów, bo wówczas zbiory, którymi jak najsłuszniej się szczycimy, mogą stracić swoją reprezentatywność.

DOKUMENTACJA MUZEALNA

Dział Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów Muzealnych prowadzi kompletną dokumentację muzealną oraz inwentarz elektroniczny zbiorów muzealnych. Do ewidencji zbiorów służy następująca dokumentacja:

- protokół przyjęcia dóbr kultury,
- księga wpływu muzealiów,
- karta ewidencyjna,
- rejestr kart ewidencyjnych,
- księgi inwentarzowe muzealiów: technicznych, przyrodniczych, historycznych, etnograficznych oraz artystycznych,
- inwentarz muzealiów prowadzony w formie elektronicznej,
- karta magazynowa,
- księga depozytów,
- księga materiałów dydaktycznych, do której wpisywane są obiekty niewłączone do zbiorów muzealnych.

Wpisy w ewidencji zbiorów muzealnych zawierają możliwe do ustalenia dane identyfikacyjne zabytku. Muzealia wpisane do księgi inwentarzowej otrzymuje oznakowanie składające się z oznaczenia właściciela i kolejnego numeru z księgi inwentarzowej.

Do ewidencji ruchu muzealiów (elementu ewidencji zbiorów muzealnych) służy następująca dokumentacja:

- umowa wypożyczenia,
- protokół zdawczo-odbiorczy z załącznikami,
- księga ruchu muzealiów,
- karta magazynowa,
- protokół przekazania muzealiów do działu,
- rejestr wypożyczeń krótkoterminowych.

Tabela 2. Zestawienie całkowitej liczby muzealiów oraz stan ich cyfryzacji

Table 2. Total number of exhibits and the number of digital system

	Ogółem	Sztuka	Etnografia	Historia	Technika	Przyroda
Muzealia	13194	7479	347	2242	1802	1324
Digitalizacja	8655	4240	290	1266	1645	1214

W 2021 r. wykonano 3453 fotografie i skany eksponatów wraz z opracowaniem graficznym. Na podstawie opisów przygotowanych przez pracowników Działu Muzealnego (109 szt.) oraz Działu Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów Muzealnych (90 szt.) opracowano i wypełniono 199 kart ewidencyjnych muzealiów. Karty te, uzupełnione zdjęciami eksponatów, stanowią merytoryczną podstawę do uzupełniania elektronicznego inwentarza zbiorów.

Wykonano (wydrukowano) 1958 kart ewidencyjnych. W zasadniczej części są to karty przejętych zbiorów filatelistycznych B. Brzostowskiego, opisanych już wcześniej, a teraz – po uzupełnieniu i naniesieniu danych ewidencyjnych – wydrukowanych.

PRACE NAD ZBIORAMI

Kontynuowano opracowywanie zbiorów archiwalnych. Prace dotyczyły zespołu *Komisja Historii Leśnictwa Polskiego Towarzystwa Leśnego* (XLI). W ich ramach powstawał indeks osobowy i geograficzny dla teczek z ankietami, relacjami, wspomnieniami i wykazami dotyczącymi udziału leśników w II wojnie światowej. Prowadzono porządkowanie wynotowanych nazw geograficznych oraz leśnych jednostek organizacyjnych i gospodarczych oraz szkół leśnych, a także ujednolicanie sposobu zapisu. Celem było również wprowadzanie konsekwentnego stosowania lub rozwijania skrótów, porządkowanie alfabetyczne, sprawdzanie i dookreślanie prawidłowej formy nazw na podstawie obowiązujących urzędowych wykazów nazw miejscowych itp.

KONSERWACJA MUZEALIÓW

Podstawowym zadaniem w tej materii jest zapewnienie właściwej opieki zbiorom muzealnym, przede wszystkim znajdującym się w magazynach, ale też umieszczonym na ekspozycjach. Działalność ta obejmuje głównie prace konserwatorskie, w pełnym lub częściowym zakresie, oraz profilaktykę. Celem tej ostatniej jest tworzenie optymalnych warunków przechowywania muzealiów. Zbiory są zabezpieczone w odpowiednio wyposażonych magazynach, w których systematycznie mierzona jest temperatura i wilgotność powietrza.

Jednym z aspektów programu ochrony zbiorów jest kompleksowa konserwacja wybranych obiektów. Zasadniczym celem tych zabiegów jest powstrzymanie procesów destrukcji, przywracanie muzealiom, w miarę możliwości, walorów ekspozycyjnych (użytkowych i estetycznych), ochrona oraz zapewnienie integralności fizycznej, artystycznej i historycznej. Konserwacja zabytków jest z natury rzeczy czasochłonna i kosztowna, ale też nieunikniona i niezbędna.

Dział Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów Muzealnych w swojej pracowni konserwatorskiej prowadził w 2021 r. sukcesywne prace, w ramach własnych sił i środków, głównie przy zbiorach technicznych (36 eksponatów), etnograficznych (11 eksponatów) i przyrodniczych (2 eksponaty).

Równie ważne są zabiegi profilaktyczne lub zabezpieczające przy eksponatach, które znajdują się na ekspozycjach plenerowych. Czynności te wynikają z okresowych przeglądów konserwatorskich i zapewniają dobry stan techniczny muzealiów oraz ich estetyczny wygląd.

W 2021 r. w budynkach z ekspozycjami muzealnymi specjalistyczna firma przeprowadziła zabieg dezynsekcji preparatami grzybobójczymi i bakteriobójczymi muzealiów przekazanych przez Nadleśnictwo Karnieszewice oraz zabezpieczyła zbiory w magazynie muzealiów (wiata) poprzez wykonanie dezynsekcji, fumigacji i zamglawiania termicznego.

Zlecono prace remontowo-konserwacyjne przy ciągniku zrywkowym KNL-451 (MLG/T/1505) oraz, na podstawie fachowej literatury (*Mechanizacja ścinki i wyróbki drewna* z 1954 roku i Zygmunt Patalas, *Mechaniczna ścinka i wyrzynka drewna*), rekonstrukcję charakterystycznego wózka do piły dwuosobowej (MLG/T/358).

Przekazano też 14 eksponatów do przeprowadzenia specjalistycznych prac konserwatorskich. Był to zbiór listów z lat 1864–1875, które Jan Działyński napisał do Jana Falkowskiego, ówczesnego zarządcy ogrodu i parku gołuchowskiego. Obejmuje on następujące dokumenty (porządek chronologiczny):

1. list J. Działyńskiego do J. Falkowskiego, 1864 r., 2 s. (1 arkusz), format: szer. 134 mm, wys. 209 mm;
2. odpis listu jw., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 142 mm, wys. 221 mm, po rozłożeniu: szer. 283 mm, wys. 221 mm;
3. dokument *Dyspozycje, co i jak ma wyglądać w posiadłości gołuchowskiej*, 2 s. (1 arkusz), format: szer. 120 mm, wys. 198 mm;
4. list Zygmunta Celichowskiego do J. Falkowskiego, Kórnik, 25 lipca 1870 r.,

- 4 s. (1 arkusz), format: szer. 142 mm, wys. 220 mm, po rozłożeniu: szer. 284 mm, wys. 220 mm;
5. list J. Działyńskiego do J. Falkowskiego, Paryż, 19 marca 1872 (?) r., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 198 mm, wys. 172 mm, po rozłożeniu: szer. 217 mm, wys. 172 mm;
 6. list jw., zima 1873 (?) r., 2 s. (1 arkusz), format: 135 mm, wys. 209 mm;
 7. list jw., Kórnik, 1873 (?) r., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 141 mm, wys. 218 mm, po rozłożeniu: szer. 282 mm, wys. 218 mm;
 8. list jw., Kórnik, 1873 (?) r., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 142 mm, wys. 219 mm, po rozłożeniu: szer. 284 mm, wys. 219 mm;
 9. list jw., Erfurt, 24 września 1873 r., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 140 mm, wys. 217 mm, po rozłożeniu: szer. 279 mm, wys. 217 mm;
 10. list (notatka) Józefa Rivolego, Kórnik, 22 lutego 1874 r., 2 s. (1 arkusz), format: szer. 142 mm, wys. 223 mm;
 11. list J. Działyńskiego do J. Falkowskiego, Kórnik, 26 maja 1874 r., 2 s. (1 arkusz), format: szer. 143 mm, wys. 220 mm;
 12. list jw., Kórnik, 5 czerwca 1874 r., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 142 mm, wys. 220 mm, po rozłożeniu: szer. 284 mm, wys. 220 mm;
 13. list jw., Paryż (?), Kórnik (?), 1875 (?) r., 4 s. (1 arkusz), format: szer. 141 mm, wys. 220 mm, po rozłożeniu: szer. 282 mm, wys. 220 mm;
 14. dokument *Obliczenie siły ręcznej... do utrzymania ogrodu warzywnego i parku w należyтым porządku i bezpieczeństwie*, Gołuchów, 13 stycznia 1885 r., stempel: „Adam Kubaszewski, Gołuchów, p. Bogusław”, 2 s. – rozcięte (1 arkusz), format: szer. 225, wys. 220 mm.

Archiwalia zachowały się w bardzo złym stanie. Uszkodzenia mechaniczne – w postaci zagnieć, deformacji, przedarc papieru – stanowiły największą część zniszczeń. Nieco mniej liczne, ale widoczne na wszystkich rękopisach, były uszkodzenia biologiczne spowodowane działalnością gryzoni oraz owadów. Wspólną dla wszystkich obiektów grupę zniszczeń stanowiło powierzchniowe zanieczyszczenie podłoży papierowych zlokalizowane w niewrażliwych miejscach (tj. na krawędziach oraz złożeniach dokumentów). Wśród zanieczyszczeń wymienić należy również zaplamienia, poszarzenia i spłowienia papierowych podłoży i tekstów. Na intensywność oraz stopień uszkodzeń obiektów niewątpliwie wpływ miało strukturalne osłabienie papieru, w wyniku czego podłoża stały się delikatne i kruche. Wszystkie zabezpieczone ekspozaty posiadają dokumentację fotograficzną i opisową wykonaną przed konserwacją, w trakcie jej przeprowadzania oraz po zakończeniu prac.

Specjalistycznym pracom konserwatorskim poddane zostały również kurtka mundurowa, spodnie oraz czapka należące do niemieckiego leśnika Gerharda Liedtkego, znalezione wraz z innymi obiektami w odkopanej kance na mleko na terenie Nadleśnictwa Karnieszewice. Ponadto Międzyuczelniany Instytut Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki przeprowadził badanie składu jakościowego guzika z kurtki mundurowej.

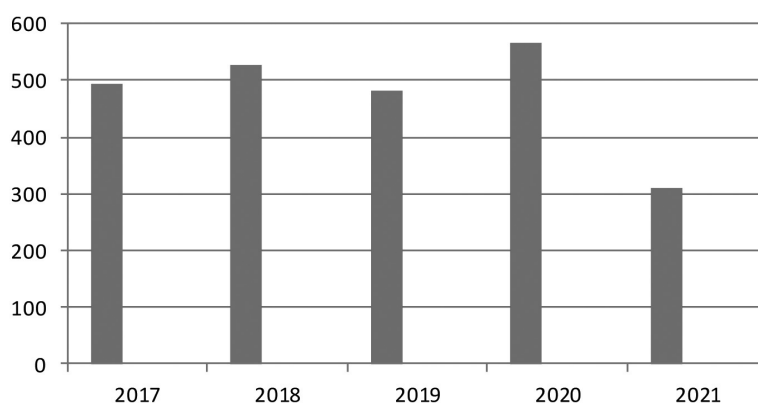
BIBLIOTEKA

Biblioteka OKL gromadzi – poprzez zakupy, dary instytucji i osób prywatnych oraz prenumeratę – specjalistyczne krajowe i zagraniczne wydawnictwa zwarte i ciągłe z zakresu leśnictwa oraz dziedzin pokrewnych, czyli szeroko rozumianej przyrody polskiej, a także wybrane publikacje związane z tematyką muzealną, historyczną i etnograficzną. Oprócz nowości znajdują się w niej również publikacje wcześniejsze, łącznie z dziewiętnastowiecznymi. Prenumerowanych jest 17 tytułów czasopism leśnych, ekologicznych, łowieckich oraz z zakresu ochrony przyrody i środowiska. W kolejności alfabetycznej są to: „Aura”, „Biologia w Szkole”, „Brac Łowiecka”, „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, „Drwal”, „Folia Forestalia Polonica”, „Las Polski”, „Leśne Prace Badawcze”, „Mój Piękny Ogród”, „Nowa Gazeta Leśna”, „Ostoya”, „Przegląd Leśniczy”, „Przegląd Techniczny”, „Przemysł Drzewny”, „Przyroda Polska”, „Ptaki Polskie”, „Szkółkarstwo”, „Środowisko”. Czasopisma związane z profilem zasobu kupowane są również poza prenumeratą.

Oferta biblioteki jest tak skonstruowana, aby udostępniać zasoby w postaci tradycyjnej i, częściowo, cyfrowej. Dostęp do bazy bibliograficznej, na bieżąco uzupełnianej o nowości, możliwy jest na stronie internetowej OKL, w zakładce „Biblioteka”. Czytelnicy stacjonarni mogą z niej skorzystać również w siedzibie placówki, gdzie do ich dyspozycji jest stanowisko komputerowe. Biblioteka udostępnia także katalog czasopism.

Wykres 3. Nabytki (zakupy, dary, prenumerata) biblioteki w latach 2017–2021

Chart 3. Acquisitions (purchases, gifts, subscriptions) of the library in 2017–2021

W ciągu 2021 roku do bazy bibliograficznej wpisano:

- książki – 386 rekordów,
- czasopisma – 61 rekordów,
- artykuły – 1052 rekordy.

Stan księgozbioru na koniec 2021 r. wynosił 9288 woluminów oraz 793 oprawione roczniki czasopism. W ciągu roku zakupiono 83 książki i, w ramach prenumeraty, 17 tytułów czasopism. Biblioteka wzbogaciła się również o 226 pozycji pochodzących z przekazów i darów. Do oprawy introligatorskiej oddano 18 egzemplarzy książek i 32 roczniki czasopism.

W placówce zarejestrowanych jest 210 osób. W 2021 r. skorzystało z jej zasobu 59 czytelników (z czytelni – 24), którym łącznie wypożyczono 268 książek i 336 czasopism.

Działalność biblioteki stanowi niewątpliwie jeden ze sposobów promocji leśnictwa. Spełnia ona istotną rolę w zachowaniu i ochronie dziedzictwa kulturowego, wspomaganiu działalności badawczej i naukowej oraz w edukowaniu i popularyzowaniu wiedzy tematycznej.

UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW MUZEALNYCH

W 2021 r. wypożyczono ośmiu różnym instytucjom 294 eksponaty, które wykorzystane zostały do organizacji wystaw lub różnych innych projektów ekspozycyjnych:

1. Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt Polskiej Akademii Nauk w Krakowie na wystawę *Pierwotna Puszcza Sandomierska* w Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli – 5 eksponatów (dermolasty żubrów i jelenia);
2. Biblioteka Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu – 256 eksponatów (exlibrisy);
3. Muzeum Okręgowe Ziemi Kaliskiej – 1 eksponat (skóra żubra);
4. Anglojęzyczne Niepubliczne Przedszkole „Rainbow” w Kaliszu – 8 eksponatów (dermoplasty);
5. Parafia Rzymskokatolicka p.w. Świętej Trójcy w Mikstacie – 24 eksponaty (dermoplasty).

WYSTAWIENICTWO

W 2021 r. trwały prace związane z przygotowywaniem wystawy czasowej pt. *Las jako życie. Kod kulturowy pasterstwa (sałasznictwa) beskidzkiego*. Jej otwarcie zaplanowano na 8 kwietnia 2022 r. Wydano również drukiem publikację stanowiącą swoisty informator wystawy.

Występujące u Górali Śląskich pojęcie *sałasza* rozumiane jest jako sezonowe pasterstwo prowadzone na polanie przez pasterską wspólnotę. Funkcjonowanie *sałasza* opierało się na sprecyzowanych zasadach określających strukturę organizacyjną, gradację prac itd., a osobą odpowiedzialną za ich prawidłową realizację był wybierany przez współudziałowców *sałasznik*.

Pasterstwo to specyficzny rodzaj hodowli zwierząt, a zarazem sposób życia i kultura, która określa postawę członków społeczności względem siebie nawzajem i wobec świata. Zadaniem przygotowywanej wystawy jest wzbudzenie

w odbiorcy wizji pasterskiego życia w niepewności. Wizji losu niezwyklego kiedyś, ale również i dziś. Pasterz nadal ma bowiem własną drogę życia, a jego istnienie jest – w pewnym sensie – bez granic. Bo było to życie w dwóch miejscach, w dwóch światach, w dwóch czasoprzestrzeniach: pół roku – dom wolności, las, niebo, woda, wiatr, owce, wilki; drugie pół – dom osiadły, lokalna społeczność, odmienne zajęcia. W tych dwóch światach odmienne były: miejsce, mierzenie czasu, rodzaj wykonywanych prac. Życie pasterza to kwestia filozofii, wyboru, decyzji. Bycie pasterzem to filozofia niezwykła. Wystawa pokaże istnienia tych dwóch światów, a całość „żywobytowania” spinają bezduszne paragrafy urzędników monarchii, potem kolejnych władz. *Śalasznictwo* jest zależne od rytmu przyrody i funkcjonuje w pełnej symbiozie z nią, ergo – wpisuje się w roczny cykl świąt i kalendarz wspomnień świętych. Zatem życie pasterskie toczy się w łączności ze światem ludzi, przyrody i sacrum, tworząc tytułowy kod kulturowy.

W 2021 roku została ponadto zorganizowana plenerowa wystawa czasowa *Pamiętniki gołuchowskiego ogrodnika. Notatki z lat 1870–1919 z późniejszymi dopiskami*, poświęconej Adamowi Kubaszewskiemu, ogrodnikowi Działuńskich. Otwarta 19 września 2021 roku w ramach gołuchowskich obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa, ekspozycja umieszczona jest w pobliżu Powozowni, budynku Muzeum Leśnictwa. Składa się z 43 tablic, na których wydrukowano chronologicznie ułożone wizerunki odręcznych zapisków ogrodnika z informacjami dotyczącymi organizacji parku.

Pracownicy działu pracowali ponadto przy montażu i demontażu wystawy *Szachy w średniowieczu – średniowiecze w szachach*, wypożyczonej z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w związku z organizowanymi w OKL 28. Międzynarodowymi Szachowymi Mistrzostwami Polski Leśników, brali udział w budowie wystawy pokonkursowej OPTAL '2021 i wszystkich innych ekspozycji przygotowanych przez Muzeum Leśnictwa oraz uczestniczyli w wydarzeniach edukacyjnych organizowanych przez Dział Edukacji i Informacji.

PUBLIKACJE

1. Jerzy Adamczewski, *Sztuka malowania drewnem. Intarsje Piotra Biernata. Suplement*

Bohater książki, twórca zajmujący się rękodziełem artystycznym, intarszysta i ebenista, wykonuje intarsjowane obrazy o różnorodnej tematyce. Od 1966 roku związany jest z Ostrzeszowem (południowa Wielkopolska), gdzie propagował intarsję jako nauczyciel w Zespole Szkół Zawodowych.

2. *Las jako życie. Kod kulturowy pasterstwa beskidzkiego*, red. nauk. Jerzy Adamczewski

Wydawnictwo jest dopełnieniem i informatorem wystawy o tym samym tytule. Obejmuje poprzedzone wstępem cztery artykuły:

- Małgorzata Kiereś, *Życie w niepewności – o pasterskim wędrowaniu w Beskidach*;

- Grzegorz Dobrzański, *Gojnego z bacą waśnie, czyli słów kilka o leśnictwie i pasterstwie*;
 - Maria Motyka, *Zarządzanie dziedzictwem kulturowym w Trójwsi Beskidzkiej na przykładzie Fundacji Pasterstwo Transhumancyjne w Koniakowie*;
 - Michał Kawulok, *Motywy pasterskie w twórczości artystów akademickich i ludowych ze zbiorów Muzeum Beskidzkiego im. A. Podżorskiego w Wiśle*.
3. Bernadeta Kraszkiewicz, *Żłobik, kubek i zarzynacz – atrybuty żywiczarza*, „Zagajnik” 2021, nr 3, s. 10–11.
 4. Romana Koch, *Pamiętniki gołuchowskiego ogrodnika*, „Zagajnik” 2021, nr 1, s. 13–14.
 5. Na ukończeniu są prace techniczne nad przygotowaniem do druku pierwszego tomu katalogu zbiorów muzealnych, poświęconego pilarkom. Autorami opisów poszczególnych eksponatów są Józef Nadolny i Aleksander Dębiński.

REDAKCJA I KOREKTA PUBLIKACJI

Kwartalnik „Zagajnik” 2021, nr 3.

Kwartalnik „Zagajnik” 2021, nr 4.

Informator do wystawy OPTAL’ 2021.

Artykuły do publikacji *Pochylając się nad Bożym Stworzeniem*.

Teksty do publikacji *Dwa kalendarze, czyli dyskretny urok lasu*.

Artykuły do publikacji *Las jako życie. Kod kulturowy pasterstwa beskidzkiego*.

ORGANIZACJA WYDARZEŃ

Ubiegłoroczne 28. Międzynarodowe Szachowe Mistrzostwa Polski Leśników o puchar Przewodniczącego Związku Leśników w RP Gołuchów 2021 rozegrane zostały z półtorarocznym opóźnieniem spowodowanym ograniczeniami pandemicznymi związanymi z rozprzestrzenianiem się wirusa COVID-19, które wpłynęły również na nieobecność zagranicznych gości – lista startowa obejmowała wyłącznie uczestników krajowych. W turnieju wystartowało 49 zawodników (najmłodszym był Kornel Jakubiak z Zespołu Szkół Leśnych w Rucianem Nidzie), reprezentujących 16 regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych.

Pierwszego dnia mistrzostw tradycyjnie rozegrany został wieczorny turniej szachów błyskawicznych w formule open. Grano 11 rund tempem po 5 minut na zawodnika. Zwyciężył Maciej Adamczewski (Strzelec Strzelce Opolskie), zdobywając 10,5 punktu. Drugie miejsce zajął Marcin Kruk (Nadleśnictwo Czarne Człuchowskie, RDLP w Szczecinku) – 8,5 punktu, a trzecie – Jędrzej Adamczewski (KTS Kalisz) – również 8,5 punktu.

Turniej mistrzowski w ramach 28. Międzynarodowych Szachowych Mistrzostw Polski Leśników o puchar Przewodniczącego Związku Leśników Polskich w RP, pod patronatem honorowym dyrektora generalnego Lasów Państwowych, rozegrany został w czwartek i piątek 21–22 października. Prze-

prowadzono go systemem szwajcarskim, na dystansie 11 rund, z tempem gry po 30 minut na partię dla każdego zawodnika. Turniej rozegrany był zgodnie z obowiązującymi przepisami gry FIDE i Kodeksem Szachowym Polskiego Związku Szachowego.

W wyniku dwudniowych zmagień, po rozegraniu 11 partii i uzyskaniu 9 punktów, mistrzem Polski leśników, zdobywcą złotego medalu oraz okazałego pucharu Przewodniczącego Związku Leśników Polski w RP, został Marcin Kruk (RDLP w Szczecinku). Drugie miejsce zajął Sebastian Nowakowski (RDLP w Radomiu), który zdobył 8,5 punktu. Na najniższym stopniu podium stanął Piotr Dziadoń (RDLP w Olsztynie), który również uzyskał 8,5 punktu, ale przegrał srebrny medal gorszą punktacją pomocniczą.

W konkurencji drużynowej brały udział dwu- lub trzyosobowe zespoły, przy czym w końcowej klasyfikacji brano pod uwagę wyniki dwóch zawodników z największą liczbą punktów. Przy równej ilości punktów zdobytych przez drużyny decydowało wyższe miejsce pierwszego zawodnika w klasyfikacji indywidualnej. Zmagania wygrał reprezentujący RDLP w Szczecinku duet Marcin Kruk i Sebastian Rosołowski, który uzyskał 16 punktów. Drugie miejsce zajęła drużyna RDLP w Radomiu (Sebastian Nowakowski, Andrzej Kania i Leszek Gębski), a trzecie – RDLP w Olsztynie (Piotr Dziadoń, Marek Wawer i Grzegorz Klimek). Dwa pierwsze zespoły zdobyły po 15,5 punktu, a o zwycięstwie drużyny ze Szczecinka zadecydowało indywidualne mistrzostwo Marcina Kruka.

PROJEKT BARTNICTWO W OŚRODKU KULTURY LEŚNEJ W GOŁUCHOWIE

Mianem bartnictwa można określić zestaw tradycyjnych praktyk, wiedzy i kultury dotyczących pszczoły miodnej, jej zwyczajów, upodobań i poczynañ w interakcji z człowiekiem oraz otaczającą przyrodą. Powszechne jest przekonanie, że pszczoła najlepiej żyje i rozwija się wysoko nad ziemią, a człowiek nie powinien ingerować w rozwój rodziny pszczoły. W tym celu na wysokości powyżej 4,5 metra w pniach sosen, dębów, lip lub świerków, nie tylko żyjących, lub w kłodach wykonanych ze ściętych pni, umocowanych na drzewie na teźże wysokości, przygotowuje się dziuple (tzw. barcie) przeznaczone na gniazda dla pszczoły miodnej. Ich wykonanie, czyli tzw. dzianie, odbywa się tradycyjnie za pomocą pieszni – specjalnego dłuta osadzonego na długim masywnym trzonku. Następnie przeprowadza się zabiegi mające na celu zwabienie pszczoł. Wykorzystuje się w tym celu nalewki na bazie propolisu, zioła i fragmenty plastrów. Do zasiedlonych barci zagląda się maksymalnie kilka razy w trakcie sezonu, aby w początku września, tradycyjnie po święcie Narodzin Marii Panny (8 września), pobrać niedużą ilość miodu. Bartnik odbiera swoją część tak, by nie narazić roju na śmierć głodową w trakcie zimy i uniknąć konieczności podkarmiania substytutami miodu.

Bartnictwo to pewnego rodzaju etos i tradycyjne, można powiedzieć – odwieczne, przekonanie, że tylko człowiek prawy i uczciwy może zajmować się pszczołami. Wynika to właśnie z wielowiekowych norm zachowania, których

standardowe wartości nigdy tak naprawdę nie zaginęły. Status bartnika jest powodem do dumy dla depozytariuszy tradycji bartnej i tych, których przodkowie zajmowali się bartnictwem kilka pokoleń wstecz. Jest też ono powodem do dumy dla niewielkiej grupy osób skupionej wokół fundacji Bractwo Bartne z Augustowa (<http://bartnictwo.com/pl/>).

Celem działalności Bractwa jest, w dużym skrócie, kultywacja i promocja tradycji bartniczych i pszczelarskich, ochrona środowiska naturalnego, troska o bioróżnorodność (bartnictwo jest bowiem także elementem czynnej ochrony pszczół z podgatunku *Apis mellifera mellifera*), promowanie ekologicznych idei i zdrowego stylu życia w oparciu o starosłowiańskie tradycje, a także prowadzenie działalności edukacyjnej oraz naukowej, wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych. Bartnictwo jest tu wreszcie także sposobem spędzania wolnego czasu w duchu wzajemnej pomocy i wspólnej pracy przy zakładaniu i doglądaniu kolejnych dzianych wspólnie barci i kłód bartnych.

Dzięki wieloaspektowym staraniom Bractwa w 2016 r. bartnictwo zostało uznane za niematerialne dziedzictwo kulturowe Polski, a od grudnia 2020 r. – jako wspólny wpis Polski i Białorusi – znajduje się na reprezentatywnej liście niematerialnego dziedzictwa ludzkości UNESCO. To epokowe wydarzenie miało miejsce podczas 15. sesji Międzypaństwowego Komitetu Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa UNESCO.

Ośrodek Kultury Leśnej w Gołuchowie czwarty rok kontynuuje działania związane z czynną ochroną pszczół z podgatunku *Apis mellifera mellifera*, szeroko propagowaną w Lasach Państwowych. W ramach realizacji projektu wspólnie z Bractwem Bartnym Dział Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów Muzealnych zorganizował w dniach 21–23 maja warsztaty bartnicze. Było to pierwsze takie wydarzenie zorganizowane w centralnej Polsce. Gościliśmy 11 uczestników – m.in. leśnika, dwójkę pszczelarzy, arborystę, rolnika, ale też fizykoterapeutę, informatyka, człowieka budującego eko-domy, a nawet konserwatora dzieł sztuki – którzy przyjechali z Mrągowa, Katowic, Poznania, Wieliczki, Gródka (woj. podlaskie), Moszczenicy (woj. łódzkie), Bałtowa (woj. świętokrzyskie) i Szlachty (Kaszuby). Zdecydowana większość z nich dopiero rozpoczynała swoją przygodę z pszczołami. Zajęcia prowadzili bartnicy z Bractwa: Piotr Piłasiewicz (prezes) i Rafał Liśkiewicz, którzy w części teoretycznej przekazali wiedzę na temat historii bartnictwa i jego różnych aspektów kulturowych.

Podczas trzydniowych zajęć każdy uczestnik wykonywał swoją kłodę bartną. Dzianie, czyli drążenie kłody, we wstępnej fazie odbywało się za pomocą pilarek spalinowych, znacznie ułatwiających wykonanie głównego otworu bartnego. Po jego wycięciu używano już tradycyjnych narzędzi bartniczych: piesznją wylupywano i wybijano drewno wzdłuż nacięć, a także obtrącano sęki; cieśliczką wygładzano plecy barci i usuwano rzaży po pile; na końcu skobliczką równano ściany, a dłutem lub siekierką obrabiano krawędzie otworu. Kolejnym etapem było przyszykowanie zatworu, czyli grubej deski możliwie dokładnie wpasowanej w otwór w taki sposób, by w miarę ściśle do niego przylegała i jednocześnie pasowała do powierzchni kłody. Następnie

pracowano nad przygotowaniem wlotek dla pszczoł. W tym celu w bocznej powierzchni kłody wycinano oko w kształcie kwadratu, w którym osadzano klin zwany oczkasem, zapierający się końcem o wewnętrzną ścianę komory. W bocznych powierzchniach oczkasu wyrabiano dłutem wgłębienia, czyli wlotki dla pszczoł. Ostatnim elementem wyposażenia kłody było wykonanie i umieszczenie we wnętrzu kilku snóz, czyli poprzeczek (gałązek) umocowanych w ścianach i służących do podtrzymywania plastrów.

W trakcie warsztatów zaprezentowano umieszczanie kłód na drzewach według różnych starych technik bartniczych. Najpierw prowadzący zajęcia zbudowali na jednym z drzew rampę, na którą przy pomocy lin wciągnięto wspólnymi siłami kłodę i umieszczono ją w pozycji pionowej (tzw. stojak). Natomiast na inne drzewo podciągnięto linami i ułożono na konarach kłodę poziomą (tzw. leżak). W sumie w gołuchowskim parku zawieszonych jest już osiem kłód bartnych. Wydżana jest też jedna barć.

Piotr Piłasiewicz teoretycznie przybliżył i praktycznie zobrazował również tradycyjny sposób wchodzenia bartników na drzewo przy pomocy leżiwa plecionego z lin konopnych i łyka lipowego. Chętni spróbowali wspiąć się choćby 2–3 metry nad ziemię, ale okazało się, że jest to umiejętność znacznie trudniejsza do opanowania niż dzianie kłody.

Praca na świeżym powietrzu była dla uczestników warsztatów z pewnością wysiłkiem fizycznym, ale, mam nadzieję, również przyjemnością i aktywnym wypoczynkiem. Wszyscy byli bardzo zaangażowani w realizację zadań, a po ich zakończeniu każdy ze szkółących się zabrał ze sobą własnoręcznie wykonaną kłodę bartną.

DZIAŁ INWENTARYZACJI I GROMADZENIA ZBIORÓW MUZEALNYCH OŚRODKA KULTURY LEŚNEJ W GOŁUCHOWIE W 2021 ROKU

Streszczenie

Podstawowym zadaniem Działu Inwentaryzacji i Gromadzenia Zbiorów Muzealnych jest sukcesywne powiększanie kolekcji muzealnych poprzez zakupy, dary i depozyty. Komplementarnie prowadzona jest pełna dokumentacja ewidencyjna muzealiów łącznie z elektronicznym inwentarzem zbiorów oraz magazyny muzealiów. Zbiór eksponatów liczy obecnie 13 194 przedmioty. W ramach ochrony zbiorów realizowana jest sukcesywna profilaktyka konserwatorska w zakresie zabezpieczenia stanu zachowania eksponatów, a ponadto szczególną opieką objęty jest zbiór dokumentów archiwalnych, głównie papierowych, systematycznie poddawany specjalistycznym pracom konserwatorskim. W strukturze Działu funkcjonuje również biblioteka, która gromadzi i udostępnia specjalistyczny księgozbiór z zakresu leśnictwa i dziedzin pokrewnych. Pracownicy biorą udział w przygotowaniu wystaw czasowych i wszelkich działaniach edukacyjnych.

Dział zorganizował 28. Międzynarodowe Szachowe Mistrzostwa Polski Leśników o puchar Przewodniczącego Związku Leśników w Rzeczypospolitej Polskiej rozegrane w budynku edukacyjnym „Obora”. Zwyciężył Marcin Kruk reprezentujący RDLP Szczecinek.

Kontynuowano również realizację projektu „Bartnictwo w Ośrodku Kultury Leśnej w Gołuchowie”, w ramach którego wspólnie z Bractwem Bartnym przygotowano warsztaty bartnicze. Zajęcia prowadzili bartnicy z Bractwa, w części teoretycznej przekazali wiedzę na temat historii bartnictwa i jego różnych aspektów kulturowych. W części praktycznej każdy uczestnik wykonywał swoją kłodę bartną.

Słowa kluczowe: zbiory muzealne, dokumentacja muzealna, konserwacja, księgozbiór, wystawy, bartnictwo, szachy

DEPARTMENT OF CATALOGUING AND GATHERING MUSEUM COLLECTIONS OF THE FOREST CULTURE CENTRE IN GOŁUCHÓW IN 2021

Summary

The main objective of the Department of Inventory and Collection of Museum Collections is the gradual expansion of the museum collections through purchases, donations and deposits. In addition, the complete accounting of the museum collections, including the electronic inventory of the collections and the museum's storage rooms, is kept. The collection of exhibits today comprises 13 194 items. As part of the protection of the heritage, a gradual conservation prevention is carried out in the area of safeguarding the condition of the exhibits and special attention is paid to a collection of archival documents, especially paper documents, which are systematically subjected to expert restoration work. In the structure of the department there is also a library which collects and makes accessible specialist books on forestry and related fields. Employees take part in the preparation of temporary exhibitions and all educational activities.

The department has organized 28th International Chess Championship of Polish Foresters; The Chairman of the Association of Foresters in the Republic of Poland Cup. The event was held in the educational building “Obora”. The winner was Marcin Kruk from RDLP Szczecinek.

The project “Beekeeping in the Centre for Forest Culture in Gołuchów” was also continued, in which classes were prepared in cooperation with the Bractwo Bartne (The Beekeeping Brotherhood). The classes were conducted by the beekeepers. In the theoretical part they taught about the history of the beekeeping and its various cultural aspects. In the practical part, each participant made his beekeeping log.

Keywords: museum collection, museum documentation, conservation, book collection, exhibitions, beekeeping, chess

Ryc. 1. MLG/H/1459 – dar: tableau (fot. R. Sorek)

Fig. 1. MLG/H/1459 – boon: tableau (photo by R. Sorek)

Ryc.2. MLG/K/3324 – dar: znaczek pocztowy, Białoruś (fot. R. Sorek)

Fig. 2. MLG/K/3324 – boon: post stamp, Belarus (photo by R. Sorek)

Ryc. 3. MLG/K/3440/12 – dar: znaczek pocztowy, Afganistan (fot. R. Sorek)

Fig. 3. MLG/K/3440/12 – boon: post stamp, Afghanistan (photo by R. Sorek)

Ryc. 4. MLG/T/1586 – zakup: pilarka elektryczna dwuosobowa Teles (fot. R. Sorek)

Fig. 4. MLG/T/1586 – purchase: electric two-man saw Teles (photo by R. Sorek)

Ryc. 5. MLG/H/1415–1417 – przekaz: mundur niemieckiego leśnika, stan po specjalistycznej konserwacji (fot. R. Sorek)

Fig. 5. MLG/H/1415–1417 – remittance: German forester uniform, condition after expert maintenance (photo by R. Sorek)

Ryc. 6. MLG/T/1505 – ciągnik zrywkowy KNL-451 po zabiegach konserwacyjnych (fot. R. Sorek)

Fig. 6. MLG/T/1505 – skidding tractor KNL-451 after maintenance procedures (photo by R. Sorek)